

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.4.24>

ЛУГОВИЙ В.О.

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЕКСТРАДИЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ
ЗЛОЧИННИМИ УГРУПУВАННЯМИ**

**PROBLEMATIC ASPECTS OF EXTRADITION DURING
PRE-TRIAL INVESTIGATIONS OF CRIMES COMMITTED
BY TRANSNATIONAL CRIMINAL GROUPS**

Метою статті є дослідження проблемних аспектів екстрадиції під час розслідування злочинів, учинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями. Наукова стаття присвячена дослідженню деяких аспектів розслідування злочинів, учинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями. На основі наукової літератури опрацьовуються проблемні аспекти екстрадиції в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії. Автор акцентує увагу на тому, що Проблема транснаціональної злочинності створює виклики не лише у сфері розслідування злочинів, які вчиняють її члени в окремих державах, а й у міжнародному співробітництві, що реалізується у різноманітних формах. Серед його форм особливе місце займає видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення як одна зі специфічних засобів вказаної співпраці. Досліджуючи питання, що пов'язані з вказаною кримінально-процесуальною процедурою, слід наголосити на тому, що вони досить актуальні на сьогоднішній день. Це пояснюється як військовою агресією РФ, так і безпосередньою загрозою трафіку зброї, боєприпасів, наркотичних речовин тощо до країн Європейського союзу через територію України як одного з напрямів діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань. Крім того, визначені наступні взаємопов'язані фактори, а саме: розповсюдження міжнародної та національної кримінальної злочинності; вчинення злочинів на території різних держав; тяжкість вчинених протиправних діянь; обов'язкову взаємодію судових та правоохоронних органів для забезпечення найбільш оптимального процесу визначеної категорії кримінальних проваджень. Підтримується позиція стосовно наступного формулювання екстрадиції: заснований на принципах і нормах міжнародного і національного права процес, пов'язаний з наданням державами правової взаємодопомоги, що полягає у передачі злочинця державі, на території якої було вчинено злочин, або державі, громадянином якої є злочинець, чи державі, котра найбільше потерпіла від злочинного діяння, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду.

Ключові слова: транснаціональне організоване злочинне угруповання, злочин, процесуальна дія, видача особи, екстрадиція, розслідування, кримінальне провадження, планування розслідування.

The purpose of the article is to study the problematic aspects of extradition during the investigation of crimes committed by transnational organized criminal groups. The scientific article is devoted to the study of some aspects of the investigation of crimes committed by transnational organized criminal groups. On the basis of scientific literature, problematic aspects of extradition in criminal proceedings of the category under study are studied. The author emphasizes that the issue of transnational crime creates challenges not only in the field of investigation of crimes committed by its members in individual states,

but also in international cooperation, which is implemented in various forms. Among its forms, a special place is occupied by the extradition of persons who have committed a criminal offence as one of the specific means of the specified cooperation. When studying the issues related to the specified criminal procedure, it should be emphasized that they are quite relevant today. This is explained both by the military aggression of the rf and by the direct threat of trafficking in weapons, ammunition, narcotics, etc. to the countries of the European Union through the territory of Ukraine as one of the areas of activity of transnational organized criminal groups. In addition, the following interrelated factors have been identified, namely: the spread of international and national criminal crime; the commission of crimes on the territory of different states; the severity of the committed illegal acts; the mandatory interaction of judicial and law enforcement agencies to ensure the most optimal process of a certain category of criminal proceedings. The position is supported regarding the following formulation of extradition: a process based on the principles and norms of international and national law, related to the provision of mutual legal assistance by states, which consists in transferring a criminal to the state on whose territory a crime was committed, or to the state of which the criminal is a citizen, or to the state that suffered the most from the criminal act, in order to bring him to criminal responsibility or execute the court sentence.

Key words: *transnational organized criminal group, crime, procedural action, extradition of a person, extradition, investigation, criminal proceedings, investigation planning.*

Актуальність теми. Проблематика протидії транснаціональній злочинності створює виклики не лише у сфері розслідування злочинів, які вчиняють її члени в окремих державах, а й у міжнародному співробітництві, що реалізується у різноманітних формах. Серед основних форм співробітництва особливе місце займає видача осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, як одна зі специфічних засобів вказаної співпраці. Досліджуючи питання, що пов'язані з вказаною кримінально-процесуальною процедурою, слід наголосити на тому, що вони досить актуальні й у період правового режиму воєнного стану. Це пояснюється як військовою агресією рф проти України, так і безпосередньою загрозою трафіку вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин, наркотичних і психотропних речовин й засобів та ін. до країн Європейського союзу через територію України як одного з напрямів діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблематики. Серед вітчизняних науковців, які присвятили свої дослідження розробці змісту та характеристик екстрадиції як специфічної форми міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, слід відмітити таких як О. І. Виноградова, В. С. Березняк, П. Д. Біленчук, Г. П. Жаровська, В. В. Зарубей, О. В. Ільченко, Н. С. Карпов, В. Ю. Колесник, В. В. Корольчук, А. В. Кофанов, Б. С. Левицький, І. В. Лешукова, К. Марисюк, О. В. Пасечник, В. С. Полянська, С. М. Сенченко, Ю. С. Хоббі, К. О. Чаплинський та ін. Водночас, наукове дослідження характеризується комплексним підходом до формулювання екстрадиції як специфічної форми міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні з огляду на міжнародну правозастосовну практику та тенденції сьогодення.

Метою наукової статті є дослідження проблемних аспектів екстрадиції під час розслідування злочинів, учинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями.

Виклад основного матеріалу. Екстрадиція як наукова категорія в зарубіжних країнах почала розвиватися відносно давно. Зокрема, перші згадки про неї почали з'являтися ще на початку XX-го сторіччя, наслідком чого стало прийняття на Сьомій міжнародній конференції Американських Держав в 1933 році Конвенції про екстрадицію [5].

Серед науковців, які почали розробляти зазначену тематику на теренах незалежної України варто вказати О. І. Виноградову, яка на початку двохтисячних років відмічала, що «...практика здійснення видачі (екстрадиції) злочинців, передачі засуджених для відбуття покарання, кримінального переслідування осіб, які вчинили злочини, виявила істотні прорахунки в механізмі співробітництва, внаслідок чого не було досягнуто його головної мети – подолання негативних тенденцій у боротьбі зі злочинністю» [2, с. 2]. Як бачимо, майже три десятиріччя тому постало питання урегулювання забезпечення дієвої практики екстрадиції для урегулювання міжнародного співробітництва у сфері кримінально-процесуальних взаємовідносин.

Зі свого боку, в 2004 році І. В. Лешукова констатувала, що «...у міжнародно-правових актах, судовій практиці та законодавстві конкретних держав існує багато визначень інституту видачі злочинців (екстрадиції). ... В офіційних документах нашої держави таке слово не застосовується. Термінологічна плутанина виникає з поняттями «видача», насамперед у ситуаціях, пов'язаних із зверненням вироку до виконання, і «передача» (передача засудженого для відбuvання покарання у державі його громадянства), що у юридичній літературі нерідко розглядаються як синоніми. Насправді за юридичним змістом це різні, самостійні правові інститути, що підтверджується характером нормативної регламентації як на міжнародному рівні, так і в національному законодавстві» [8, с. 131]. У той же час, у статті 1 Європейської конвенції про видачу правопорушників передбачено зобов'язання видавати правопорушників, а саме, що «...Договірні Сторони зобов'язуються видавати одна одній, з урахуванням положень та умов, викладених в цій Конвенції, всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої Сторони за вчинення кримінального правопорушення, або які розшукуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про утримання під вартою» [12].

З огляду на вказаний міжнародно-правовий документ, а також на ряд інших міжнародних договорів про співпрацю з різними державами (для прикладу, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [9]; Договір між Україною і Монголією про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах [11]) в КПК України включили Главу 44, яка розкриває кримінально-процесуальні особливості видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення – тобто екстрадицію. Зокрема, ст. 573 вказаного нормативно-правового акту передбачає, що «...запит про видачу особи (екстрадицію) направляється за умови, якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутій строк становить не менше чотирьох місяців» [6].

Вищезазначене положення майже повністю дублює ч. 1 ст. 2 Європейської конвенції про видачу правопорушників, в якій визначаються правопорушення, що тягнуть видачу: «...видача правопорушників здійснюється у зв'язку із правопорушеннями, які караються за законами запитуючої Сторони та запитуваної Сторони позбавленням волі або згідно з постановою про утримання під вартою на максимальний термін не менше одного року чи більш суворим покаранням. Якщо особа визнається винною і вирок про ув'язнення або постановою про утримання під вартою проголошується на території запитуючої Сторони, термін призначеного покарання має складати не менше чотирьох місяців» [12]. Окрім того, на разі, Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про екстрадицію, що набрала чинність в Україні 04 лютого 2023 року [10], в якій наскрізним словом фігурує термін «екстрадиція».

Досить цікаво вважаємо думку В. Ю. Колесника, який наголошує на тому, що «...інститут екстрадиції (видачі осіб) сформувався протягом століть і має тривалу історію. Нині екстрадицію прийнято вважати однією з найефективніших форм надання взаємної правової допомоги держав у сфері боротьби зі злочинністю. Водночас існують численні проблеми в процесі реалізації на практиці процедури видачі осіб. Особливості процедури видачі викликають велику кількість складнощів, часто супроводжуються тривалим часовим періодом у зв'язку з тим, що зачіпаються інтереси кількох держав і різних відомств кожної з них. Непоодинокими є випадки порушення прав людини в екстрадиційних процесах. Недосконалість внутрішньо-національного екстрадиційного законодавства, суттєві прогалини у врегулюванні цієї процедури в міжнародно-правових договорах та угодах вимагають більш ґрунтовного дослідження цього інституту» [4, с. 116]. Тобто і зараз більшість учених вказують на важливість дослідження екстрадиції в розрізі забезпечення кримінальних проваджень досліджуваної категорії.

А вже Ю. С. Хоббі зазначала, що «...проблема забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності в сучасному глобалізованому світі з «відкритими» кордонами та інтеграційними процесами на універсальному та регіональному (континентальному) рівнях набуває все більшої актуальності, зважаючи на необхідність імплементації до національного кримінального законодавства міжнародно-правових норм, спрямованих, крім іншого, на забезпечення конституційних прав і свобод особи під час вирішення питання про її видачу іноземній державі, включаючи необхідність урахування специфічного становища такої категорії іноземних громадян та осіб без громадянства, як біженці, кількість яких постійно зростає в умовах перманентного поширення збройних конфліктів у світі. За таких умов, особливо в контексті реформування кримінально-правової галузі, ключовим завданням убачається необхідність розроблення ефективної

комплексної моделі притягнення особи до кримінальної відповідальності з суворим дотриманням її конституційно-правового статусу» [13, с. 159].

У свою чергу, О. В. Льченко та С. М. Сенченко відмічали, що «...у сучасних умовах активізації транснаціональної злочинності актуальними є питання співробітництва держав у сфері протидії цьому негативному явищу. Співробітництво держав у сфері екстрадиції відноситься до регулювання сучасного міжнародного кримінального права. Розвиток засобів комунікації, поява мережі Інтернет, спрощення паспортного контролю, існування «прозорих» кордонів між державами, що утворилися на теренах колишнього СРСР, недосконалість національних механізмів протидії злочинності – це далеко не повний перелік чинників, які сприяють уникненню особами, що допустили порушення кримінально-правової заборони тієї чи іншої держави, кримінальної відповідальності. Екстрадиція осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів або засуджених судом іноземної держави, для кримінального переслідування або виконання вироку, а також передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянами яких вони є, визнається найважливішим видом міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства, що дозволяє забезпечити незворотність притягнення осіб до відповідальності, призначення покарання, соціальну реабілітацію засуджених осіб. Особливого значення інститут екстрадиції набуває в умовах глобалізації, інтеграції, міграції населення та зростання рівня організованої транснаціональної злочинності. Інститут екстрадиції постійно розвивається і вдосконалюється, і така співпраця сприяє розвитку міжнародних відносин. Відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права видача осіб повинна розглядатися як прояв добросусідства і співробітництва держав, як дію, що повністю відповідає вимогам основоположних міжнародно-правових документів» [3].

Стосовно визначення вказаної наукової категорії, то, для прикладу, О. І. Виноградова на основі аналізу діючих на кінець 1990-х років міжнародно-правових актів та тогочасної практики зробила висновок, що «...під видачею (екстрадицією) слід розуміти процес, який ґрунтується на міжнародних договорах, загальновизнаних принципах міжнародного права, нормах внутрішнього законодавства і пов'язаний із наданням державами правової допомоги, що полягає у передачі підозрюваного, обвинуваченого або засудженого державою, на території якої він перебуває, державі, на території якої він вчинив злочин або громадянином якої він є або державі, що потерпіла від злочину, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду». Авторка акцентувала увагу на тому, що перевага наведеного визначення полягає у тому, що воно містить усі елементи, наявність яких у конкретному акті видачі (екстрадиції) дозволяє визнати його правомірним [1, с. 14].

А вже І. В. Лешукова на основі проведеного дослідження зробила висновок, що особливості видачі полягає у тому, що держава, яка звернулася з проханням про правову допомогу, залишає за собою лише право розгляду кримінального провадження, призначення та виконання покарання. Також авторка зауважила, що видаючи злочинця, держава, на території якої він перебуває, надає державі, яка вимагає видачі (екстрадиції), правову допомогу в реалізації її законів. З огляду на це, дослідниця підсумувала, що у зв'язку з цим необхідно ще раз звернути увагу на те, що видача – це надання державами правової взаємодопомоги. Як підсумок, І. В. Лешукова вказала, що «...під видачею (екстрадицією) слід розуміти заснований на принципах і нормах міжнародного і національного права процес, пов'язаний із наданням державами правової взаємодопомоги, що полягає у передачі злочинця державі, на території якої було вчинено злочин, або державі, громадянином якої є злочинець, чи державі, котра найбільше потерпіла від злочинного діяння, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду» [7, с. 48].

На основі проведеного дослідження Ю. С. Хоббі стосовно особливостей визначення та реалізації екстрадиції як кримінально-правового інституту сформулювала наступні висновки, як-от: «...1) інститут екстрадиції має комплексний міждисциплінарний характер, адже виникає на перетині конституційно-правових, кримінально-правових, кримінально-процесуальних та міжнародно-правових норм, що дозволяє визначити його як комплексну правову процедуру передачі особи іншій державі з метою реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності незалежно від місця тимчасового фактичного перебування; 2) основним завданням інституту екстрадиції є забезпечення невідворотності притягнення особи, винної у скоєнні злочину, до кримінальної відповідальності, що дозволяє визначити принципову основу та сутність даного інституту як кримінально-правову; 3) інститут екстрадиції має комплексний характер, поєднуючи видачу як осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, так і осіб, засуджених за скоєння злочину,

причому обидва випадки його застосування мають спільну мету – забезпечення притягнення особи, винної у скоєнні злочину, до кримінальної відповідальності; 4) обмеження екстрадиції окремих категорій осіб, спрямоване на забезпечення конституційно-правового статусу людини і громадянина, зокрема в сучасному кримінальному праві сформувався спеціальний статус біженців, що концептуально ґрунтується на конституційно-правових нормах гуманітарного юридичного змісту» [13, с. 163].

І. В. Лешукова, готуючи проєкт Закону, який би регулював процедуру екстрадиції, вказувала, що «...при підготовці міжнародного слідчого доручення необхідно враховувати ... і той факт, що кримінально-процесуальний закон зарубіжних країн може не відповідати українському законодавству. Тому важливо вже на первинному етапі розслідування встановити контакти з правоохоронними органами країни, громадянином якої є особа, яка бере участь у процесі, або країни, з якою якимсь чином пов'язаний вчинений злочин і може виникнути необхідність направити міжнародне слідче доручення в цю країну. У цьому випадку насамперед необхідно з'ясувати, чи є договір (угода) про надання правової допомоги з цією країною, чи входить вона в Інтерпол, яким чином треба контактувати з цією країною (або слід звертатися в Генеральну прокуратуру для встановлення контактів з метою проведення слідчих дій в іншій країні, або це повинно здійснюватися через Генеральну прокуратуру і Міністерство закордонних справ України у випадку, якщо немає угоди про надання правової допомоги, на умовах взаємності при відповідних зверненнях, у рамках так званої міжнародної ввічливості). Сьогодні ж практика йде шляхом встановлення контакту через МЗС або через Генеральну прокуратуру (відповідно до рівня відносин з країною) і одночасно встановлюються контакти через бюро Інтерполу, щоб продублювати і прискорити виконання міжнародного слідчого доручення запитуваною стороною» [8, с. 135].

Висновки. Констатуючи вищезазначене, варто відмітити, що проблематика екстрадиції під час розслідування злочинів, учинених транснаціональними злочинними угрупованнями, має досить важливе значення. Це пояснюється рядом взаємопов'язаних факторів, а саме:

- розповсюдження міжнародної та національної кримінальної злочинності;
- вчинення злочинів на території різних держав;
- тяжкість учинених протиправних діянь;
- обов'язкову взаємодію судових та правоохоронних органів для забезпечення найбільш оптимального процесу визначеної категорії кримінальних проваджень.

Список використаних джерел:

1. Виноградова О. І. Видача (екстрадиція) осіб, які вчинили злочини. *Адвокат*. 1999. № 1. С. 13–14.
2. Виноградова О. І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 22 с.
3. Ільченко О. В., Сенченко С. М. Поняття та принципи екстрадиції у кримінально процесуальному праві. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2021. № 3. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/45.pdf>
4. Колесник В. Ю. Екстрадиція та права людини: проблеми пошуку оптимального балансу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 52. С. 116–120.
5. Конвенція про екстрадицію від 26 грудня 1933 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_001-33#Text
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
7. Лешукова І. В. Поняття і правові основи міжнародного розшуку злочинців, який здійснюється в системі Інтерполу. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 22. С. 44–49.
8. Лешукова І. В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2004. 217 с.
9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 1966 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
10. Про приєднання України до Конвенції про екстрадицію : Закон України від 18.10.2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2674-20#Text>

11. Про ратифікацію Договору між Україною і Монголією про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах : Закон України від 01.11.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471/96-%D0%B2%D1%80#Text>

12. Про ратифікацію Третього додаткового протоколу та Четвертого додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу правопорушників : Закон України від 07.06.2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2090-19#Text>

13. Хоббі Ю. С. Екстрадиція як кримінально-правовий інститут: проблеми визначення та застосування. *Українська поліцейстика : теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 159–164.